

Despre fenomenul slujbelor de rahat

David Graeber

În 1930, John Maynard Keynes a prezis că, la finalul secolului, tehnologia va fi avansat suficient astfel încât țări ca Marea Britanie sau Statele Unite să își poată permite o săptămână de lucru de 15 ore. Toate datele arată că a avut dreptate. Condițiile tehnologice ne arată că, într-adevăr, am fi putut ajunge aici. Și totuși, acest lucru nu s-a întâmplat.

Dimpotrivă, tehnologia este manevrată și condusă, la drept vorbind, pentru a găsi căi prin care să fim făcuți să muncim chiar și mai mult. Pentru a putea face asta, a fost nevoie de fabricarea unor slujbe noi, care sunt, efectiv, lipsite de sens. Imens de mulți oameni, în Europa și America de Nord mai ales, își petrec întreaga viață îndeplinind sarcini despre care, nemărturisit și în sinea lor, știu că nu ar trebui făcute, de fapt, deloc. Distrugerea morală și spirituală provocată de această situație este profundă. Este o cicatrice adâncă în sufletul nostru colectiv. Și cu toate acestea, nimeni nu discută despre așa ceva. De ce utopia promisă de Keynes – care a fost așteptată cu ardoare să se împlinească și în anii '60 – nu s-a materializat niciodată? Explicația și linia standard de gândire astăzi e că el nu s-a prins de masiva expansiune a consumerismului. Dată fiind alegerea între mai puține ore (de muncă) și mai multe jucării și plăceri, noi colectiv le-am fi ales pe ultimele. Aceasta este o frumoasă poveste moralizatoare, dar chiar și reflectarea o singură clipă asupra ei arată că nu e adevărată. Da, suntem cu toții martori la crearea nesfârșită a varietății de slujbe și industrii începând din anii '20, dar foarte puține dintre ele au de-a face cu producția și distribuția de sushi, iPhone-uri, sau de pantofi sport șmecheri.

Atunci, ce anume sunt aceste slujbe mai precis? Un raport recent compară evoluția locurilor de muncă în Statele Unite între 1910 și 2000 și ne oferă o imagine clară (și remarc, una care își regăsește ecoul exact în Marea Britanie). Pe parcursul ultimului secol, numărul de muncitori angajați ca servitori domestici, în industrie, și în sectorul agricol a înregistrat un colaps dramatic. În același timp, numărul „muncitorilor liber profesioniști, managerilor, funcționarilor, agenților comerciali și al celor din servicii” s-a triplat, ajungând de la „un sfert la trei sferturi din totalul forței de muncă disponibile”. Cu alte cuvinte, slujbele productive, așa cum era anticipat, au fost reduse de automatizare într-o mare măsură (chiar dacă numerii câți oameni lucrează în industrie pe tot globul, inclusiv masele de truditori din India și China, numărul acestor muncitori nici măcar nu se apropie de un procent atât de mare din populația lumii așa cum era cazul în trecut).

Dar, în loc să permită o reducere masivă a orelor de muncă pentru a elibera populația lumii ca oamenii să-și vadă de proiectele lor proprii, de plăceri, de viziuni, de idei, vedem o umflare artificială nu atât de mult a sectorului de „servicii”, cât a sectorului sectorului administrativ, care ajunge până la și include crearea unor industrii cu totul noi, cum ar fi serviciile financiare, sau de tele-marketing, sau expansiunea fără precedent a sectoarelor cum ar fi dreptul corporatist, administrațiile academice și de asistență medicală, resurse umane, și relații publice. Și aceste cifre nici măcar nu reflectă numărul total al oamenilor ale căror slujbe sunt de a asigura suport administrativ, tehnic sau de securitate pentru aceste industrii, sau, dacă tot a venit vorba, grămada de industrii de ajutoare (cei care spală cățeei de companie, oamenii care distribuie pizza pe timpul nopții) care există doar din cauză că toți ceilalți petrec atât de mult din timpul lor muncind în alte sectoare. Acestea sunt ceea ce eu aș numi „slujbe de rahat”. E ca și cum cineva s-ar ocupa special să inventeze slujbe lipsite de sens doar cu scopul de a ne ține pe toți ocupați să muncim din greu. Și exact în asta stă tot misterul. În capitalism, asta e exact ce ar trebui să *nu* se întâmple. Sigur, în vechile state socialiste și ineficiente ca cele din Uniunea Sovietică, unde a avea o slujbă era considerat atât un drept cât și o datorie sacră, sistemul era construit din atâtea slujbe câte erau necesare menținerii sistemului ca atare (acesta e motivul pentru care într-un magazin sovietic era nevoie de trei vânzătoare pentru a vinde o bucată de carne). Dar, desigur, acesta e tocmai acel tip de problemă pe care competiția de pe piață ar trebui să o rezolve. Potrivit teoriei numerice, cel puțin, ultimul lucru pe care îl va face o firmă care caută să facă profit e să se apuce să arunce bani pe angajații pe care nu ar trebui cu adevărat să-i angajeze.

Și totuși, cumva, tocmai asta se întâmplă. În timp ce corporațiile recurg la reduceri de personal nemiloase, tăind în carne vie, concedierile și mărirea cantității de muncă invariabil cad tot pe umerii acelei clase de oameni care, de fapt, sunt cei care fabrică, produc, repară și întrețin lucrurile în mișcare; pe când, printr-o stranie alchimie pe care nimeni nu o poate explica, numărul salariaților care plimbă

hârtii crește din ce în ce mai mult, și din ce în ce mai mulți angajați se trezesc, nu chiar ca muncitorii sovietici, că muncesc 40 sau chiar 50 de ore pe săptămână pe hârtie, dar că, în realitate, de fapt, muncesc efectiv 15 ore așa cum a prezis și Keynes, din moment ce restul timpului și-l petrec organizând sau participând la seminarii motivaționale, își updatează profilurile pe facebook sau caută pe net ultimele tipuri de televizoare de pe piață. Răspunsul în mod clar nu e unul economic: e moral și politic. Clasa conducătoare și-a dat seama că o populație fericită și productivă care mai are și timp liber să poată face ce dorește cu acest timp reprezintă un pericol mortal (gândiți-vă la ce s-a urnit din loc când situația asta era abia doar la început în anii '60). Și, pe de altă parte, există și sentimentul că munca e o valoare morală în sine, și că oricine care nu dorește să se supună unei discipline intense a muncii, pe durata celor mai multe ore pe care le petrece treaz, nu merită nimic, iar acest sentiment este extraordinar de convenabil pentru cei din clasa conducătoare.

În momentul în care m-am gândit la creșterea aparent infinită a responsabilităților administrative din departamentele academice britanice, în fața ochilor mi s-a desfășurat o imagine de iad. Iadul e o colecție de indivizi care își petrec cea mai mare parte din timpul lor muncind pentru o sarcină pe care o detestă și la care nu se pricep în mod special. Să spunem că au fost angajați pentru că ar fi fost niște tâmplari excelenți, ca pe urmă să descopere că își petrec cel mai mult timp prăjind pește. Nimeni nu face în realitate ce trebuie făcut – cel puțin, există numai un număr limitat de pești care trebuie prăjiți, de fapt. Și totuși, cumva, toți devin atât de obsedați de resentimente când se gândesc că unii dintre colegii lor ar putea să-și petreacă mai mult timp făcând mobilă, și că nu își îndeplinesc partea lor de responsabilități privind prăjirea peștelui, că nu peste mult timp vor apărea grămezi imense de pește care e prăjit prost, iar aceste grămezi se vor tot mări până vor inunda tot locul acela de muncă. Cred că asta e o descriere destul de plină de acuratețe a dinamicii morale a economiei noastre.

*

Acum, îmi dau seama că un asemenea aranjament se va lovi imediat de următoarele obiecțiuni: „Cine ești tu să spui care slujbe sunt într-adevăr „necesare”? Până la urmă, ce înseamnă necesar? Ești un profesor de antropologie, cine are nevoie de „asta”? (Și, într-adevăr, foarte mulți cititori de tabloide vor privi existența slujbei mele ca fiind definiția exactă a risipei cheltuielilor sociale.) Și la un nivel, asta e evident adevărat. Nu poate exista nici o valoare obiectivă de măsurare a valorii sociale.

Nu aș presupune că spun cuiva care e convins că ceea ce face el reprezintă o contribuție importantă pentru lume că de fapt nu e așa. Dar cum rămâne cu acei oameni care ei înșiși sunt convinși că slujbele lor sunt lipsite de sens? Nu cu mult timp în urmă, m-am reîntâlnit cu un fost coleg de școală pe care nu l-am mai văzut de când aveam 12 ani și am rămas uimit să aflu că între timp el a fost mai întâi poet, apoi solist principal într-o trupă de rock indie. Ascultasem câteva dintre cântecele sale la radio fără să am nici cea mai mică idee că solistul era de fapt cineva pe care-l cunoșteam. E un om foarte inteligent, inventiv, și munca sa fără îndoială a luminat și a îmbunătățit viețile oamenilor din toată lumea. Totuși, după câteva albume care nu au avut succes, și-a pierdut contractul, și, împovărat de datorii și de creșterea fetiței sale care abia venise pe lume, a sfârșit, așa cum s-a exprimat chiar el, „să ia calea sigură a atâtor oameni care rătăcesc lipsiți de direcție: facultatea de drept”. Acum era un avocat corporatist care lucra la o firmă foarte puternică din New York. El a fost primul care a recunoscut că slujba sa este total lipsită de sens, că nu reprezintă în realitate nici o contribuție pentru nimeni, și, că, după estimarea sa, nici nu ar trebui să existe de fapt.

Sunt multe întrebări care ar putea fi puse aici, începând cu ce anume spune despre societatea noastră faptul că ea pare să genereze o extrem de limitată cerere pentru poeți și muzicieni talentați, dar aparent o infinită cerere pentru specialiști în drept corporatist? (Răspuns: dacă 1% din populație controlează cea mai mare parte a avuției disponibile, ceea ce noi numim „piață” reflectă ceea ce *ei cred* că este folositor sau important, și nu ceea ce crede oricine altcineva.)

Dar chiar și mai mult arată că cei mai mulți oameni care au asemenea slujbe, pe fond, sunt conștienți de asta. De fapt, nu cred că am întâlnit un singur avocat corporatist care nu credea că are o slujbă de rahat. Același lucru e valabil pentru cele mai multe industrii enumerate mai sus. Există o întreagă clasă de profesioniști salariați pe care, dacă i-ai întâlni la vreo recepție și le-ai spune că ceea ce tu faci poate

fi considerat interesant (ce face un antropolog, de exemplu), vor dori imediat să evite să discute orice legat de meseria lor. Dar, după un timp de stat la taclale și câteva pahare, se vor lansa într-o tiradă depre cât de lipsită de sens și stupidă e slujba lor, de fapt.

Există aici o violență profundă. Cum poate cineva să înceapă să vorbească despre demnitatea muncii sale când, în secret și în sinea sa, simte că slujba sa nu ar trebui să existe? Cum să nu creeze asta un sentiment de furie profundă și resentimente? Și totuși, acesta e geniul special al societății noastre – că cei care o conduc și-au dat seama că există o cale, la fel ca în cazul celor care prăjeau pește, să se asigure că acea furie va fi direcționată precis împotriva celor care, de fapt, fac tocmai acele munci care au sens pentru societate. De exemplu: în societatea noastră, pare să existe regula generală că, cu cât mai mult o muncă e în folosul altora, cu atât mai puțin va fi plătită. Din nou, o măsurare obiectivă e greu de găsit, dar un mod ușor de a-ți face o impresie e să întreb: ce s-ar întâmpla dacă întreaga clasă de oameni care face această meserie ar înceta să mai existe pur și simplu? Puteți spune ce vreți despre asistente, gunoieri, sau mecanici, e evident că, dacă ei ar dispărea dintr-o dată și nimeni nu ar mai face munca lor, rezultatele s-ar simți imediat și ar fi catastrofale. O lume fără profesori sau fără lucrătorii din porturi ar avea imediat mari probleme, și chiar și fără scriitorii de science-fiction sau muzicienii, lumea ar fi mai puțin suportabilă. Nu e deloc clar cum va avea de suferit omenirea dacă toți președinții de companii de brocheraj private, lobiștii, cei din PR, cei din tele-marketing, administratorii sau consultanții legali ar dispărea dintr-o dată. (Mulți bănuiesc că lumea s-ar îmbunătăți considerabil fără ei.) Și totuși, cu câteva excepții justificate (doctorii), regula se aplică surpinzător de bine.

Chiar și mai pervers, pare să existe un sentiment foarte răspândit că așa ar și trebui să fie. Acesta este unul dintre secretele forței populismului de dreapta. Îl puteți vedea când tabloidele exploatează la sânge ura împotriva lucrătorilor de la metrou pentru că au paralizat traficul din Londra din cauza unei dispute referitoare la contractele lor de muncă: simplul fapt că muncitorii de la metrou pot paraliza Londra arată că munca lor de fapt e necesară, dar asta pare să fie exact ceea ce-i deranjează pe oameni. E și mai clar în Statele Unite, unde Republicanii au avut un succes remarcabil, mobilizând resentimente împotriva profesorilor sau a muncitorilor din industria auto (și nu – e important de spus asta – împotriva administratorilor școlilor sau managerilor industriei auto care, în realitate, sunt cauza problemelor) pentru presupusele lor salarii umflate și a beneficiilor lor. Este ca și cum acestor oameni li s-ar spune: „Dar tu poți să le predai copiilor! Sau poți să faci mașini! Voi aveți slujbe adevărate! Și pe deasupra mai aveți și tupeul să vă așteptați la pensii de nivelul celor din clasa mijlocie și de asistență medicală?”

Dacă cineva ar fi proiectat un regim de muncă perfect potrivit pentru a menține puterea capitalului financiar, e greu de imaginat cum ar fi putut să facă o treabă mai bună. Muncitorii adevărați, care produc, sunt fără încetare strânși cu ușa și exploatați. Ceilalți sunt divizați între un strat social terorizat de șomajul, răspândit la nivel global, și între un strat mai larg care e format din cei care de fapt sunt plătiți să nu facă nimic și care ocupă poziții destinate să-i facă să se identifice cu perspectivele și sensibilitățile clasei conducătoare (managerii, administratorii etc) – și în special cu avatarurile lor financiare – dar, în același timp, să alimenteze o ură constantă împotriva oricui a cărui muncă în mod clar și evident are o valoare socială care nu poate fi negată. În mod clar, sistemul nu a fost în mod conștient proiectat așa. S-a format așa după aproape un secol de încercări și greșeli. Dar, aceasta este singura explicație de ce, în ciuda posibilităților tehnologice, noi toți nu muncim doar 3-4 ore pe zi.

David Graeber este profesor de antropologie la London School of Economics. Ultima sa carte, The Democracy Project: A History, a Crisis, a Movement, este publicată de Spiegel & Grau.

Biblioteca Anarhistă

David Graeber
Despre fenomenul slujbelor de rahat

Preluat la 16.12.2022 de la <https://iasromania.wordpress.com/>

ro.theanarchistlibrary.org